

Лекція 1

Теоретичні засади інноваційного розвитку

1.1 Основні поняття і визначення

1.2 Роль держави, науки та суб'єктів господарювання в інноваційних процесах

1.3 Класифікація інновацій в туризмі

1.1 Основні поняття і визначення

Проблема інноваційного розвитку — предмет пильної уваги економістів. Складність проблеми викликала до життя різні концепції, кожна з яких акцентує увагу на дослідженні того або іншого її аспекту. Кінець кінцем з цих концепцій сформувалася теорія інноваційних процесів, або інноватика.

Інноватика — галузь науки, яка вивчає закономірності розвитку інноваційних процесів.

Фахівці різних рівнів — на підприємствах, в міністерствах і відомствах, регіональних адміністраціях займаються питаннями організації інноваційних процесів в межах своєї компетенції. У тому або іншому ступені вони є інноваційними менеджерами, а вид їхньої діяльності відноситься до інноваційного менеджменту.

Інноваційний менеджмент — це організація, планування, мотивація і контроль процесів розробки і впровадження нововведень на об'єктах різних рівнів, спрямовані на досягнення інноваційних цілей розвитку цих об'єктів.

Інноваційні цілі — це частина загальної системи стратегічних цілей. Вони пов'язані з потребою оновлення процесів, які протікають в організації.

У інноваційному менеджменті можна виділити практичну і наукову складові. Практична складова проявляється в здійсненні конкретних управлінських дій в тій або іншій сфері, наприклад у сфері виробництва. Але в основі цих дій лежать певна методологія, понятійний апарат, прийоми, розробка яких може бути віднесена до наукової складової. Останньою і являється вже згадана інноватика.

Загальновизнаним є підхід **Й. Шумпетера**, який виділяв п'ять типів інновацій:

- виробництво невідомого споживачам нового продукту з якісно новими властивостями;
- впровадження нового засобу виробництва, в основу якого не обов'язково покладено нове наукове відкриття, а може бути застосований новий підхід до комерційного використання продукції;
- освоєння нового ринку збуту галуззю промисловості країни, незважаючи на те, чи існував цей ринок раніше, чи ні;
- залучення нових джерел сировини та напівфабрикатів незалежно від того, чи існували раніше ці джерела, чи ні;
- введення нових організаційних та інституціональних форм.

Спільними рисами перелічених видів інновацій є новизна та можливість практичного застосування в економічній діяльності. Й. Шумпетер розрізняв поняття «винахід», «дослідження і розробки» та «інновація»: **винахід** – це ідеї, які є корисними для бізнесу, але не обов'язково використовуються; **дослідження і розробки** – це науково-технічна діяльність, яка проводиться у виробництві і в державних чи громадських установах; **інновація** – це комерційне впровадження новинок.

Інновація в туризмі - це система науково-дослідних, організаційно-економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на докорінне перетворення й оновлення туристичного продукту, механізму його просування та реалізації з метою досягнення соціального, економічного, екологічного чи іншого ефекту.

Інноваційна привабливість – це суб'єктивна оцінка учасниками інноваційної діяльності об'єктивних особливостей підприємства або продукту на основі якої приймається рішення про доцільність розробки і комерційного використання інновацій.

Науково-технічний прогрес (НТП) – це еволюційний розвиток усіх елементів виробничих сил суспільства на основі пізнання і освоєння сил природи; об'єктивна, постійно діюча закономірність розвитку матеріального виробництва, результатом якої є послідовне вдосконалення техніки, технології і організації виробництва.

В той же час, відомо, що 60% - 70% від усіх наукових розробок у виробництво взагалі ніколи не впроваджується. Тобто **науково-дослідний процес охоплює значно більший обсяг знань, чим та його частина, яка є виходом науково-технічного прогресу в практику.**

Науково-технічний прогрес за тисячоліття людської цивілізації пройшов складний і суперечливий шлях розвитку. Це було викликано тим, що саме **технічний прогрес, який здійснювався на перших етапах розвитку товариства, здійснювався окремо від наукового прогресу до кінця XVIII - почала XIX ст.** І тільки в період промислової революції почалося швидке зближення наукового і технічного прогресу і виник цілісний науково-технічний прогрес(НТП). З того часу почався процес перетворення науки у безпосередню продуктивну силу, який тривав близько 150 років і завершився в середині 50-х років XX ст. розгортанням науково-технічної революції.

Науково-технічний прогрес здійснюється в двох формах: еволюційній і революційній.

• **Еволюційна форма НТП** має місце, коли техніка і технологія, вживана у виробництві, удосконалюється на основі вже відомих наукових знань. Прикладом цієї форми НТП є розвиток і вдосконалення енергії пари, електроенергії або атома і т.ін.

• **Революційна форма НТП** означає перехід до техніки і технології, побудовані на принципово нових наукових ідеях. Прикладом цієї форми є перехід від ручних знарядь праці до машинних, заміна енергії пари в електричну або атомну, застосування лазерної і інших сучасних технологій.

Винахід і впровадження у виробництво принципово нових науково-технічних розробок призводять до істотних змін в трудовому процесі, передбачають розширення продуктивних можливостей людства. Тому в даному випадку йдеться про науково-технічну революцію. **Науково-технічна революція** є якісним стрибком в розвитку продуктивних сил товариства на основі корінних зрушень в наукових знаннях. Такі перевороти в науці, техніці і виробництві відбуваються регулярно. Останній з них почався в середині 50-х років XX ст., Коли був створений перший комп'ютер, коли людина почала використати енергію атомного ядра і займатися генною інженерією.

1.2 Роль держави, науки та суб'єктів господарювання в інноваційних процесах

Особливими пріоритетами інноваційної політики держави є гармонійний розвиток людського потенціалу, економіки та навколишнього середовища. Це зумовлює потребу в розвитку інновацій у туризмі, який охоплює майже 50 суміжних галузей економіки і створює додаткові робочі місця. Нині він має значний вплив на економічний розвиток не тільки країн, які вважаються традиційно туристичними, а й на всю світову економіку. Туризм, як складова сфери послуг, здатний визначати стан таких галузей, як торгівля, страхування, банківська справа, зв'язок, - та вносити корективи в розвиток машинобудування, авіаційної промисловості, будівельної індустрії сільського господарства та автомобілебудування.

Головною метою державної інноваційної політики є:

- створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного використання науково-технічного потенціалу країни;
- впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозбережних технологій;
- виробництво й реалізація нових видів конкурентоспроможної продукції.

Тому нововведення повинно не тільки мати економічний ефект, а й бути екологічно безпечним. Найбільш реальними до здійснення можуть бути інновації в рекреаційно-туристичній сфері. Формування видів туризму відбувається в системному зв'язку «природний комплекс + технічні системи (інженерні комунікації та інфраструктура)» де технічні системи, облаштовуючи природний комплекс, роблять його доступним і таким, що ВІДПОВІДАЄ потребам туриста. У свою чергу, природний комплекс у цьому взаємозв'язку постійно потребує вдосконалення технічної системи заради свого збереження й СТІЙКОСТІ та формування у СВІДОМОСТІ людей установки обирати не просто економічно вигідний продукт, а екологічно безпечний.

Туристична галузь найбільше зацікавлена в пошуку НОВІТНІХ джерел енергії удосконаленні транспортних систем, охороні й оздоровленні людини та навколишнього середовища, розвитку інноваційної культури суспільства. Це зумовлює пошук нововведень, які здатні забезпечувати взаємозв'язок екології й економіки, спрямовані на

досягнення еколого-економічного ефекту, оскільки на сьогодні спостерігаються суперечності між екологією та економікою.

Вирішення цієї проблеми полягає в регулюванні державою розвитку інновацій у туризмі, що сприяло б прогресу в розумінні його як економічного розвитку на фоні екологічної безпеки. Сучасна відсутність взаємодії екології й економіки становить загрозу тенденцію зворотного руху, тобто регресу соціально-економічного розвитку через низький технічний рівень більшості промислових підприємств, що призводить до зростання екологічної небезпеки для середовища, в якому існує суспільство.

Розвиток здійснюється в часі і має певну спрямованість, тобто ПОСЛІДОВНІСТЬ розвитку стадій у часі, а також має векторне розташування як у напрямі піднесення - прогресу, так і у зворотному напрямі – регресу. Успішний розвиток, тобто прогрес суспільних систем залежить від неспішних інноваційних процесів, що періодично відбуваються й впливають не тільки на галузь науки та техніко-технологічної сфери, а й тісно пов'язані з економічними та соціальними перетвореннями.

Це дає підстави прогнозувати розвиток інновацій, здатних ув'язати в собі економіку й екологію в тій галузі, яка спрямована на соціально-економічний розвиток суспільства та базується на екологічній безпеці. Такою економічною галуззю є туризм, який здійснює ряд соціально-економічних функцій, але має у своїй основі природно-культурні ресурси тому вимагає певного екологічного рівня. Отже сучасний розвиток інновацій, що відповідатиме пріоритетам інноваційної політики держави може бути вирішений засобами туризму. Це зумовлює необхідність аналізу інновацій, які мають набути розвитку в туристичній галузі.

Розвиток видів туризму дав поштовх розвитку ВІДПОВІДНИХ галузей, зокрема культивування автомобільного туризму впливало на розвиток автомобільної промисловості. Проте наявність такої туристичної інновації, як космічний туризм, поки не привело до значного розвитку космічної галузі. Це наводить на думку, що інновація повинна отримати значну підтримку в споживача й довести власну рентабельність, яка розуміється як ВІДПОВІДНІСТЬ вкладених у неї ресурсів та отриманих результатів. Тому необхідно більш уважно розглянути рентабельність транспортних послуг як складової туристичною продукту в системі його послуг таких як трансфер, розміщення, харчування та додаткові послуги (розваги лікування та екскурсійне обслуговування). **Таким чином, визначено пріоритети сучасної інноваційної політики держави, які можуть бути вирішені засобами туризму, вони містяться у взаємозв'язку "туризм -транспорт".**

Такий напрям державного регулювання зумовить розвиток інновацій щодо створення відтворювальної (рекреаційної) функції як навколишнього середовища так і людини. Саме розвиток екологічного транспорту може започаткувати розвиток туризму на інноваційній основі. Такий ПІДХІД зумовлює ВІДПОВІДНІ органи державної влади, яким делеговано здійснення туристичної політики, формувати відповідне правове та фінансове забезпечення. За умов, що склалися, державне регулювання розвитком

інновацій у туризмі буде впливом держави на ДІЯЛЬНІСТЬ господарських суб'єктів усіх форм власності зі створення екологічно безпечного соціального продукту, який створюватиме рекреаційний ефект.

Це вимагатиме симбіозу:

- науки;
- економіки;
- державного управління.

Суб'єкти науки повинні забезпечити теоретико-методологічну основу інновацій в туризмі, вчасне дослідження й вироблення понять і теоретичних положень нових явищ, процесів, товарів і послуг, що можуть бути в галузі туризму. Досліджені теоретичні поняття повинні стати основою системи правових норм, що регулюють туристичну ДІЯЛЬНІСТЬ.

Суб'єкти господарювання повинні орієнтуватися на створення такого продукту, який сприяв би не тільки створенню прибутку його виробнику, а й давав довготривалий екологічний ефект.

Як суб'єкти науки, так і економіки діятимуть у таких напрямках, тільки якщо заходи державного регулювання постійно спонукатимуть їх діяти в напрямі екологічної безпеки.

Рисунок 1.1 – Механізм взаємодії науки, держави та економіки щодо розвитку туризму на основі інновацій

1.3 Класифікація інновацій в туризмі

Вивчення інноваційної привабливості обраної території

Отже, туристична інновація включає інновацію самого турпродукту та інновацію процесів виробництва і споживання турпродукту. До першого типу інновацій можна віднести, наприклад, розроблення і популяризацію екологічного або пригодницького туризму, до другого - впровадження комп'ютерної системи пошуку і бронювання турів в інформаційному просторі Інтернет. З урахуванням накопиченого досвіду і на основі відбору репрезентативних критеріїв можна здійснити таку **типологію інновацій в туризмі:**

1. За носієм інноваційного процесу: продуктові; технологічні; матеріально-технічні; управлінські; правові.

2. За галуззю індустрії туризму: інновації готельного господарства; громадського харчування; туристичних підприємств; санаторно-курортних закладів; транспорту; системи підготовки кадрів для туризму; рекламно-інформаційних закладів; органів управління; страхування; кредитно-фінансових установ; системи загально господарської та спеціальної інфраструктури.

3. За ступенем новизни: поліпшуючі; радикальні; комбінаторні,

4. За масштабом новацій: світові; національні; регіональні; фірмові.

5. За формою: ноу-хау; винаходи; товарні знаки й торгівельні марки; нові документи (опис технологій, виробничих і управлінських процесів); конструкції.

6. За етапом НТП: наукові; технічні; технологічні; конструкторські; виробничі; інформаційні.

7. За стадією життєвого циклу турпродукту: інновації етапу стратегічного маркетингу; стадії науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт; етапу організаційно-технологічної підготовки виробництва; етапу виробництва туристичних послуг, включаючи тактичний маркетинг; етапу післяпродажного сервісу.

8. За сферою застосування: внутрішні; зовнішні; змішані.

9. За темпами здійснення: швидкі; повільні; рівномірні; нерівномірні.

10. За частотою застосування: разові; дифузні.

11. За ефективністю: економічні; соціальні; екологічні; інтегральні.

12. За результативністю: високорезультативні, середньорезультативні, низькорезультативні.

Найбільше поширення в сучасній практиці туризму отримали такі види інновацій (за критерієм носія інноваційного процесу).

Серед продуктових інновацій найбільше значення мають: розробка нових, раніше невідомих на ринку турів; залучення до туристичного процесу нових видів ресурсів або створення ресурсів із заданими властивостями і новою цільовою функцією; освоєння нових сегментів туристського ринку; створення нових типів туристсько-рекреаційних територій (наприклад, тематичних парків).

Технологічні інновації представлені розробленням нових видів матеріально-технічного забезпечення туристичного обслуговування, які поліпшують якість послуг, впровадженням інформаційних технологій

(туристичних інформаційно-пошукових систем, систем бронювання і продажу авіаквитків, туристичних пакетів, місць в готелях); інноваціями екологічного спрямування тощо.

Група управлінських інновацій включає нові методи реалізації маркетингового циклу в туризмі, нові методи управління персоналом турфірми, обґрунтування функціонально-ієрархічної й територіальної структури підприємств корпоративного типу, нових форм і методів контролю над діяльністю суб'єктів туристичного ринку; геоінформаційне забезпечення регіонального управління туризмом.